

Term. 1

JOSEF WEISMAYER

**ŽIVOT
V PLNOSTI**

**Dějiny a teologie
duchovního života**

KARMELITÁNSKÉ
NAKLADATELSTVÍ
KOSTELNÍ VYDRŽI
1994

Výrazu spiritualita se dnes užívá často, nikoli však jednoznačně. První kapitola proto bude usilovat o spojení různých hledisek v jediný celkový pohled.

„Spiritualita“ je primárně praxe života, proto se mluví o duchovním životě. „Teologie spirituality“, kterou má načrtnout tato naše kniha, chce teologicky promyslet a reflektovat tuto životní praxi. Tím se současně klade otázka začlenění teologie spirituality do celku teologie.

I. KAPITOLA

SPIRITUALITA JAKO DUCHOVNÍ ŽIVOT

Slovo „spiritualita“ proniklo do češtiny až v šedesátých letech přes němčinu, která je přejala počátkem šedesátých let z francouzštiny,⁴ kde výraz spiritualité vyjadřoval už od sedmáctého století osobní vztah člověka k Bohu. Předtím se v německé jazykové oblasti a odvozeně i u nás užívalo pro tuto věc jiných pojmů: mluvílo se o askezi a mystice, zbožnosti, svatosti a dokonalosti, abychom uvedli jen ty nejdůležitější termíny. Tyto pojmy jsou schopny ukázat vždy určitou dimenzi a vrstvu skutečnosti zvané spiritualita.

1. Přístupy ke skutečnosti spirituality

a) Pojem spirituality⁵

Kořen slova pochází z latinského adjektiva „spirit(u)alis“, křesťanského novotvaru, označujícího už záhy střed křesťanské existence. Příslušné podstatné jméno „spiritualitas“ je doloženo už v 5. a 6. století. Obsahově odkazuje slovo „spiritualita“ k Duchu svatému a jeho působení. Spiritualita znamená život vzbuzený a darovaný Božím Duchem, duchovní život.

Tento popis, zatím velmi obecný, nabude určitých obrysů, je-li viděn v souvislosti s tím, co o Duchu Božím vypovídá Starý a Nový zákon.⁶ Mocné působení Ducha ve stvoření a v dějinách Izraele má na konci časů zasáhnout a rozhýbat celý Boží lid a každého jeho jednotlivého člena (srv. Joel 3,1n). Ezechiel zaslubuje vnitřní proměnu, nové srdce a nového ducha (Ez 36,25–27). Tato poslední doba začala Božím zjevením v jeho Synu, Ježíši Kristu. Jeho vtělení je událostí v Duchu sv. (srv. Mt 1,18; Lk 1,35). Pavel mluví o Duchu toho, který vzkřísil Ježíše z mrtvých. (Rím 8,11). Janovo evangelium vidí vyvýšení Božího Sy-

na ve smrti a vzkříšení jako „odevzdání“ Ducha všem, kdo věří v Krista (srv. Jan 7,39; 19,30; 20,22). V Duchu svatém je vyvýšený Pán trvale přítomný a činný. Skrze Ducha sv. jsme byli ve křtu přijati do jednoho jediného těla (srv. 1 Kor 12,13). V Paraklétu se nám otevřela nová zkušenost, porozumění Kristově skutečnosti (srv. Jan 14,26; 15,26; 16,8–14). Duch dává svobodu (srv. 2 Kor 3,17), vysvobozuje ze hříchu a smrti (srv. Řím 8,2), uděluje pokoj a radost (srv. Řím 14,17; 15,13). V Duchu svatém se křesťan může správně modlit (srv. Řím 8,26n); největším darem Ducha je láska (1 Kor 12,31; 14,1; Gal 5,22n).

Tyto stručné odkazy na duchovní zkušenost prvních křesťanů jsou klíčem k pochopení slova spiritualita. Míněno je totální zasazení pokřtěného Kristovou událostí, plná účinnost a projevení Božího díla spásy skrze Krista v Duchu svatém. Jde o plný život v oné Boží skutečnosti, která nám byla otevřena a zpřístupněna Ježíšem Kristem: Spiritualita je jak život darovaný nám v Duchu, tak i to, že se necháme zasáhnout tímto Božím příklonem, je to život lidí proměněných, život dle Ducha.

b) Pojem askeze⁷

Recký základ slova askeze zdůrazňuje moment stálého úsilí, tréningu, ukazuje na nutnost námahy. Tím je naznačena i možnost zřeknutí se, nutnost odstupe. V Novém zákoně se toto slovo neužívá v později obvyklém náboženském smyslu, úsilí křesťanů však je srovnáváno s tréninkem atletů (1 Kor 9,24–27; Flp 3,13–14; 2 Tim 4,7–8).

Stojí-li u slova spiritualita v popředí především aktivita Božího Ducha a naše uchvácení tímto životem, pak askeze vyjadřuje to, co je zde úkolem a požadavkem. Křesťanský život vyžaduje stálé praktické úsilí, věrnost v každodenním životě, zdolávání překážek. Následování ukřižovaného Pána znamená něco radikálního. Naznačeny jsou skutky odříkání, které mohou být nutné pro realizaci života s Kristem, tím se naznačuje ponoření do temnot utrpení.

c) Pojem mystiky⁸

Recké přídavné jméno mystikos, znamenající „skrytý, zahalený“, se ve spisech Starého a Nového zákona nevysky-

tuje. Užívalo se však už ve druhém a třetím století k označení hlubinné dimenze události spásy a její zkušenosti: „Mystickým“ se nazýval onen způsob chápání Bible, který četl všechny texty Starého a Nového zákona jako poselství o Kristu, jako mystérium ukřižovaného a vzkříšeného Pána. „Mystickou“ byla i ona realita Kristova, která je zahaleně vyjadřována svátostnými znameními. Konečně se jako mystické označovalo poznání Boha ze zkušenosti (cognitio Dei experimentalis).

Askeze a mystika byly někdy chápány jako komplexní popis toho, co dnes vyjadřujeme slovem spiritualita: Askeze jako cesta a mystika jako cíl této cesty. Ve shodě s tím se reflexe této životní praxe označovala jako „mysticko-asketická teologie“⁹. Z šíře skutečnosti spirituality vyjadřuje mystika prvek zkušenosti Boha. V křesťanském pojetí se tím však nemyslí rozplynutí člověka v Bohu či božském, nýbrž zvláště důvěrné osobní setkání s Bohem, který se nám skrze Ježíše Krista otevřel v Duchu svatém. Je to událost důvěřující víry, odevzdávající se lásce.

Spiritualita jako život v Duchu svatém v sobě zahrnuje rozhovor s Bohem, důvěrný vztah, který může najít své vyjádření ve „spocnutí“ u něho, v tom, že člověk prostě je u něj.

d) Pojem zbožnosti¹⁰

V Novém zákoně se výraz „zbožnost“ (eusébeia) užívá zvláště v pastorálních listech a v 2 Petr: Pro představeného je základním požadavkem (1 Tim 6,11; Tit 1,8), podstatně patří ke křesťanskému životu (Tit 2,12; 2 Petr 1,6n). Opravdová zbožnost osvobozuje od lásky k penězům a profitu (1 Tim 6,5–10), pravá zbožnost přináší pronásledování (2 Tim 3,10–12). Tím se zbožnost stává výrazem pro křesťanský život v celém jeho rozsahu. Německé slovo „fromm“ vyjadřuje původně to, co je vynikající, zdatné, zbožný je statečný, spravedlivý, dobrý. Vlivem Lutheřova překladu Bible se od 16. století prosadilo náboženské užívání slova „pius“ v jazykovém cítění natolik, že ostatní významy byly stále více zatlačovány. K tomu v 19. století přistoupily ještě jiné zužující důrazy: Zbožnost byla chápána silně individualisticky, mimoto stál velmi v popředí moment citu.

Významové pole latinských slov „pius“ a „pietas“, překládané do němčiny slovem „fromm“ a do češtiny slovem „zbožný“, vyjadřuje uctivé chování v kruhu rodiny a pokrevních příbuzných; i uctívání božstva se však vyjadřovalo slovem pietas.

Máme-li v patrnosti všechny významové dimenze slova zbožnost, odpovídá tento pojem pojmu spirituality (Rovněž tak české „zbožnost“ označuje podobně jako „spiritualita“ život z Boha. Pozn. překl.). Řecké a latinské pozadí tohoto slova ukazuje zbožnost jako komplexní odpověď Bohu a bližním, přičemž vnitřní postoj koresponduje s vnějším chováním. Tento pojem byl ovšem v novověku zatížen jednostranným užíváním.

e) Pojem dokonalosti

Dokonalé jsou Boží skutky (Dt 32,4), jeho zákon (Žl 19,8) jeho cesty (2 Sam 22,31). Volající Bůh očekává dokonalou, komplexní odpověď. Dokonalá, celá a neporušená mají být nejen obětní zvířata (Lv 22,22). Izrael má sloužit Bohu dokonalým a nerozděleným srdcem (1 Král 8,61; srv. Dt 6,5 10,12). Abrahám dostává pokyn: „Chod' přede mou a buď bezúhonný“ (Gn 17,1 srv. Dt 18,13).

Jako jediný z evangelistů užívá Matouš na dvou místech slovo „dokonalý“ (Mt 5,48 a 19,21) : Vyjadřuje jím komplexnost odpovědi člověka na Ježíšovo zvěstování Božího království.

Dokonalost, k níž jsou křesťané povoláni, je dokonalostí lásky (Kol 3,14; Řím 13,8–10). S cílovým přikázáním dokonalosti je současně spojen pokrok a růst – v poznání a v lásce (Flp 1,9). Jde nakonec o to stát se dokonalým bez vady a hany před Bohem, přicházejícím k dokonání. (srv. např. 1 Sol 5,23). Křesťanská spiritualita zahrnuje i slovo „dokonalost“ a vyjadřuje jím komplexnost: Všechny dimenze lidství a všechny oblasti tohoto života mají být integrovány do události duchovního života jako odpovědi. Současně „dokonalost“ vyjadřuje cílovou představu, předpokládající stále poutnictví a stále nové vydávání se na cestu k cíli.

f) Pojem svatosti¹²

Svatost označuje samotnou Boží skutečnost, člověku o so-

bě nepřístupnou: Jen Bůh sám je svatý. (srv. Iz 6,1–5). Tato zcela jiná existence však nemá jen dimenzi bázně, ale ukazuje k Bohu také jako k prameni života a požehnání; on je „Svatý Izraele“ (Iz 10,20; 17,7; 41,14–20).

Bůh chce být uznáván a akceptován jako svatý jako jediný Bůh. V této oblasti má své místo kultická svatost: Bohoslužba má vyjadřovat Boží slávu. Vyvolení Izraele současně znamená, že Svatý bydlí v jeho středu (srv. Oz 11,9). Toto povolání vyžaduje odpovídající chování: „Budte svatí, neboť já, Hospodin, váš Bůh, jsem svatý.“ (Lv 19,2; 20,26; srv. 2 Petr 1,16). Ježíš je svatý (srv. Sk 3,14n) jakožto Syn Svatého (srv. Lk 1,35). Křesťané se podílejí na životě Vzkříšeného vírou a křtem; „pomazáním od toho, který je svatý“ se stali svatými (srv. 1 Kor 1,30; Ef 5,26; 1 Jan 2,20), tím jsou svatými v Kristu (srv. 1 Kor 1,2; Flp 1,1) – skrze přítomnost Ducha svatého v nich (1 Kor 3,16; Ef 2,22). Křesťanská spiritualita znamená povolání ke „svatosti“. Křesťanský život pochází z posvěcující Boží milosti v Ježíši Kristu. Boží milostivý příklon k nám, nejnvtířněji nám darovaný v Duchu sv., nám dává účast na Boží slávě, na jeho nejvlastnějším životě. Křesťanská spiritualita tedy je nejprve nezasloužené obdarování, současně však stále putování k Boží svatosti jako cíli.

2. Pokusy o teologický opis spirituality

Po pokusech najít přístup ke skutečnosti spirituality analýzou různých označení nás může dále dovést promyšlení teologických opisů spirituality.

a) Hans Urs von Balthasar

Ve studii „Evangelium jako norma a kritika veškeré spirituality v církvi“¹³ vychází von Balthasar ze všeobecně lidské dimenze spirituality. Myslí tím onen „praktický a existenciální základní postoj člověka, který je důsledkem a výrazem jeho náboženského – nebo všeobecněji – eticky angažovaného chápání existence: Akt i stav (habitus) sladění jeho života s jeho nejzákladnějšími objektivními náhledy a rozhodnutími“. Tím jsou naznačeny tři di-

menze lidské spirituality: Za prvé pohyb z rozptýlení k soustředění, cesta dovnitř; za druhé služba světu, struktura skutečnosti vycházející z ducha; za třetí nebránění. V Kristu se tyto dimenze staly jednotou, kterou Balthasar označuje jako „poslušnost lásky“: poslušnost poslání, činnosti a utrpení.

Ve svém článku „Spiritualita“ vychází von Balthasar ze zvěstovaného a přijatého slova Božího. To má jako zrno padnout do půdy srdce a vzejít v ní. Spiritualita označuje Boží slovo jako přijaté a rozvíjející se; je „subjektivní stránkou dogmatiky“. Spiritualita je tedy podstatně jedna, protože jejím subjektem je církev, současně však je rozmanitá, protože církev svůj život žije v mnoha osobách. Takto popsaná spiritualita má svůj mariánský střed, nikoli ve smyslu nějaké „zvláštní spirituality“, ale proto, že Maria je „oním živým osobním i nadpřirozeným bodem, v němž se už všechna holá církevní objektivita stala plnokrevnou subjektivitou a individualitou“.

b) Josef Sudbrack SJ

Ve studii „O tajemství křesťanské spirituality“: „Jednota a rozmanitost“¹⁵ opisuje Sudbrack spiritualitu jako „setkání s Kristem; se zřetelem na naši situaci, aplikaci události zjevení na člověka v jeho vlastní existenci; řečeno opět jinak: konkrétní život z celé plnosti toho, co nám bylo zjeveno a darováno jako důležité pro naši spásu“.

c) Bernhard Fraling

Linie zde právě načrtnuté se snaží shrnout a prohloubit morální teolog Fraling v studii „Úvahy o pojmu spirituality“¹⁶. Přitom rozlišuje pět znaků spirituality:

Spiritualita je „působení jediného Ducha Kristova v jeho církvi a jejích činech; Ducha, který se nás zmocňuje a spojuje nás s Otcem; který dává každému jeho charisma a jeho funkci v celku církve“. Vedle působení Ducha je spiritualita charakterizována momentem totálnosti: „Duchu je vlastní zmocnit se člověka zevnitř a zcela.“

Oba tyto prvky opisují „vnitřní stránku“ spirituality. Je však třeba i ztělesnění, konkrétně dějinné objektivizace. „Pak by spiritualita byla konkrétním, Duchem působeným způsobem, jímž někdo uskutečňuje svou vazbu na Krista.“

Ztělesnění umožňuje, aby se spiritualita stala sdělitelnou, aby mohla posloužit víře druhých. Živá spiritualita je nakonec vztažena vždy k příslušné dějinné situaci.

Při shrnutí těchto rysů formuluje Fraling: „Křesťanská spiritualita je Duchem působený způsob celostné existence ve víře, kdy se v nás projevuje život Kristova Ducha v dějinně podmíněné konkretizaci.“

d) Anton Rotzetter, OFM Cap

V prvním svazku sborníku „Seminar Spiritualität“¹⁷ vychází Rotzetter při svém opisu spirituality od Ducha Božího, jímž je utvářen každý věřící člověk. Spiritualitou se míní „existence křesťana, nakolik přijímá Ducha Božího a odtud se rozvíjí do rozmanitosti života“. Se zřetelem na ztělesnění pneumaty v tělesné existenci člověka dochází k následující definici: „Duch jako Boží dar z vnějšku musí být chápán jako tělesná konkrétní zkušenost víry v Ježíše Krista uskutečňovaná ve světě.“

e) Shrnutí

Při vší rozdílnosti důrazů a jazykového vyjádření ukázalo toto rozhlédnutí jedno společné: Spiritualita je život s Kristem v Duchu svatém. Tím je formulováno jak osobní zasažení působením Ducha sv., tak i zapojení do společenství církve. Tato jediná spiritualita potřebuje realizaci a ztělesnění v bliženské i světské situaci konkrétního jednotlivce.

SPIRITUALITA JAKO TEOLOGIE DUCHOVNÍHO ŽIVOTA¹⁸

1. Spirituální teologie jako teologická disciplína

Křesťanská spiritualita je praxe života, duchovní život. Promyšlení a reflektování víry a praxe víry, které se děje v teologii, se zaměřuje i na oblast spirituality. Mluví se pak o „teologii spirituality“ nebo i o „spirituální teologii“; tento poslední výraz také naznačuje, že by spirituální dimenze měla být vlastní celé teologii.

V universitní teologii se spirituální teologie objevuje až ve 20. století. Už r. 1919 byla na papežské universitě Gregorianě zřízena katedra mysticko-asketické teologie¹⁹. Následně papežská kongregace pro studium výslovně vyzvedla v dopise italskému a německému episkopátu význam studia mysticko-asketické teologie pro vzdělání kněží²⁰. Další krok následoval za pontifikátu Pia XI.: Ordinationes k apoštolské konstituci „Deus scientiarum Dominus“ (z 24. 5. 1931) předpokládaly, že „ascetica“ bude v rámci řádu teologického studia „disciplina auxiliaris“ a „theologia mystica“ bude „disciplina specialis“²¹.

V dekretu o výchově a vzdělání kněží Druhého vatikánského koncilu „Optatam totius“, slavnostně vyhlášeném 28. 10. 1965, se ovšem mezi teologickými disciplínami „theologia spiritualis“ neuvádí, ačkoliv to přípravné texty předpokládaly a vóta koncilních Otců o to žádala. Velmi zřetelně však je vyzvednuta spirituální dimenze celého vzdělávání, především studia teologie²².

Prováděcí instrukce ke koncilnímu dekretu o vzdělávání kněží „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis“, schválená papežem Pavlem VI. 6. 1. 1970 a publikovaná kongregací pro katolickou výchovu však počítá s tím, že „theologia spiritualis“ bude „complementum“, doplnění

a dovršení morální teologie v teologickém vzdělávacím procesu²³.

V prováděcí instrukci k apoštolské konstituci „Sapientia christiana“, podepsané Janem Pavlem II. 15. 4. 1979, se zmiňuje „theologia moralis et spiritualis“.

2. Zařazení do celku teologie

a) Tyto zmíněné oficiální dokumenty o studiu teologie přiřazují teologii duchovního života k morální teologii. O konkrétním rozdělení úloh však neexistuje jednoznačné mínění.

b) V německé jazykové oblasti je teologie spirituality viděna v souvislosti s dogmatickou teologií. Nejen Karl Rahner – ve svém nástinu dogmatiky uveřejněném v prvním svazku jeho Schriften zur Theologie – vykázal asketice a mystice místo v „teologické antropologii vykoupeného“²⁵. I Hans Urs von Balthasar vidí spiritualitu jako „subjektivní stránku dogmatiky“²⁷. Theologia spiritualis je proto pro něho „objektivně církevní učení o přivlastnění si slova Zjevení ve víře, lásce a naději. Protože však nelze mluvit o životě ve víře, lásce a naději, aniž jej současně pojmem v zákonitosti jeho působení a tím i v jeho charakteru cesty (posloupnost stupňů), náleží alespoň základní artikulace tohoto křesťanského života k obsahu dogmatiky“²⁸.

c) Konečně Josef Sudbrack SJ chápe spiritualitu jako „vědu příčného řezu“: Úkolem spirituální teologie je shrnout všechno, co podávají jiné vědy, jakoby v jedné spojně čočce a koncentrovat to do ohniska setkání člověka s Kristem²⁹.

d) Souhrnně lze říci, že teologie spirituality má své místo ve sféře systematické teologie (dogmatiky a morální teologie). Nástin předkládaný v této knize vidí blízký vztah spirituální teologie a dogmatické teologie. „Vědou příčného řezu“ je teologie v tom smyslu, že teologická reflexe spirituality potřebuje výsledky mnoha teologických disciplín (systematická teologie, biblistika, církevní dějiny, psychologie, sociologie, filologie atd.).

Theologie spirituality má promýšlet duchovní život v jeho původu v Ježíši Kristu a v konkrétních realizacích. Rozmanitost realizací v dějinách křesťanské spirituality poukazuje na ztělesnění zde a dnes³⁰.

POZNÁMKY :

Následující údaje mají přesně doložit citáty nacházející se v textu a zmínit literaturu, jíž autor vděčí za zvláštní podněty při probírání příslušné tematiky. K tomu přistupují odkazy na rozšiřující prameny bez nároku na úplnost, která je v omezeném rámci této knihy nerealizovatelná. Zkratky odpovídají publikaci: S. Schwertner, *Theologische Realenzyklopädie*. Abkürzungsverzeichnis, Berlin 1976.

Odchylně či doplňkově se užívá následujících zkratk:

CCL Corpus Christianorum. Series Latina, Turnholt 1953nn

DES E. Ancilli (vyd.), *Dizionario enciclopedico di spiritualità*, 2 sv., Rom 1975

EWNT H. Balz – G. Schneider (vyd.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Stuttgart 1980 nn

NDS St. De Fiores – T. Goffi, *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Řím 1979

SCh Sources chrétiennes, Paříž 1941nn

TRE *Theologische Realenzyklopädie*, Berlín 1976nn

VTB X Léon-Dufour (vyd.) *Vocabulaire de Théologie biblique*, Paříž 1970.

1/ Wort und Wahrheit 3 (1948), 881–897; opět otištěno: *Verbum caro*. Skizzen zur Theologie I, Einsiedeln 1960, 195–225

2/ Tamtéž, 224

3/ *Priesterbildung und Priesterausbildung heute*. *Theologische Überlegungen zu den neuesten Umfrageergebnissen*, v: *Theologische Quartalschrift* 155 (1975), 300–318 (Citát: 316)

4/ Srv. LThK IX (1964), 975: Heslo „Spiritualita“ odkazuje na „zbožnost“

5/ Dějiny pojmů „spirituální“ a „spiritualita“ J. Sudbrack, *Vom Geheimnis christlicher Spiritualität: Einheit und Vielfalt*, v: *Geist und Leben* 39 (1966), 24–44 (viz zvl. 32–35); tentýž, *Spiritualität*, v: *Sacramentum Mundi* IV, (1969 674–691) viz zvl. 675n. – Termín „theologia spiritualis“ se objevuje poprvé v díle polského minority Chrysostoma Dobrosielského, *Summarium asceticae et mysticae theologiae ad mentem D. Bonaventurae*, Krakov 1655, 4 a 13 (srv. J. de Guibert, *La plus ancienne „Théologie ascétique“*, v: *Revue d'ascétique et de mystique* 18/1937, 404–408). Až na výjimky (srv. tamtéž, 408, pozn. 5) se však tento pojem rozšířil až ve XX. stol., např. J. Heerinckx, *Introductio in theologiam spiritualem asceticam et mysticam*, Turín-Řím

1931; J. de Guibert, *Theologia spiritualis ascetica et mystica*, Řím 1937 (1952)

6/ K biblickému učení o Duchu svätém srv. J. Kremer, *Pfingstbericht und Pfingstgeschehen. Eine exegetische Untersuchung zu Apg 2, 1–13*, Stuttgart 1973, 28–86; tentýž, *Pfingsten – Erfahrung des Geistes. Was sagt darüber die Bibel?* Stuttgart 1974; H. Schlier, *Herkunft, Ankunft und Wirkungen des Heiligen Geistes im Neuen Testament*, v: Cl. Heitman – H. Mühlen (vyd.), *Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes*, Hamburk-Mnichov 1974, 118–130; F. Hahn, *Das biblische Verständnis des Heiligen Geistes, Soteriologische Funktion und „Personalität“ des Heiligen Geistes*, tamtéž, 131–147; R. Schnackenburg, *Geisterfahrung im Leben des Christen*, v: *Massstab des Glaubens. Fragen heutiger Christen im Licht des Neuen Testaments*, Freiburg 1978, 176–204

7/ Srv. důkladný rozbor „Askeze“ str.

8/ Srv. důkladný rozbor „Mystika“ str.

9/ Výraz „theologia ascetica“ se poprvé nachází u výše citovaného polského minority Chrysostoma Dobrosielského: *Summarium asceticae et mysticae theologiae*, Krakov 1655; o několik let později publikoval jezuita Christoph Schorner *Theologia ascetica sive Doctrina spiritualis universa ex suis principiis methodice et breviter deducta et ad usum parata*, Řím 1658 (srv. J. de Guibert, *La plus ancienne „Théologie ascétique“*, op. cit., 407). „Theologia ascetica“ je asi analogií k již záhy raženému spojení „theologia mystica“. Toto označení se stalo v latině běžné četnými překlady děl Pseudo-Dionýsia Areopagity, který tímto obratem označuje temné, experimentální poznání Boha, odpovídající přibližně kontemplaci či „teorii“ řeckých církevních Otců, ještě u Terezie z Avily se „mystickou teologií“ nemíní nic jiného než určitý stupeň nazírání (srv. J. de Guibert, *Theologia spiritualis*, op. cit., 3n). Avšak např. Johannes Gerson používá termín „mystica theologia“ k označení reflexe o mystice a návodu k mystice. (Srv. Joannis Carlerii de Gerson, *De Mystica Theologia*. Edidit A. Combes, Lugano 1958.

10/ K biblicko-teologické dimenzi pojmu srv. M.-F. Lacan, *Piété*, v: VTB 999–1001; k historické a systematické dimenzi srv. A. Rotzetter, *Theologie und Spiritualität*, v: *Seminar Spiritualität I: Geist wird Leib*, Curych 1979, 19–39 (viz zvl. 20) k německému výrazu „fromm“ srv. F. Melzer, *Das Wort in den Wörtern. Die deutsche Sprache im Dienste der Christus-Nachfolge. Ein theo-philologisches Wörterbuch*, Tübingen 1965, 140–142

11/ Srv. A. Vanhoye, *Perfection*, v: VTB, 971–974

12/ Srv. J. de Vaulx, *Saint*, v: VTB, 1178–1185

13/ *Spiritus Creator*. *Skizzen zur Theologie III*, Einsiedeln 1967, 247–263

14/ *Verbum Caro*. *Skizzen zur Theologie I*, Einsiedeln 1960, 226–244

15/ *Geist und Leben* 39 (1966), 24–44

16/ *Zeitschrift für katholische Theologie* 92 (1970), 183–198

